



**TARTU RIIKLIK ÜLIKOOOL
SOOME-UGRI KEELTE KATEEDER**

**SOMAATILINE SÕNAVARA
VEPSA KEELES
DIPLOMITÖÖ**

**M. AUSEN
JUHENDAJA DOCS. E. VÄÄRI**

TARTU 1973

EESÕNA

Diplomitöö eesmärgiks on analüüsida somaatilise sõnavara esinemust, päritolu ja tähendust vepsa keeles. Töös kasutatakse autori materjale, mis on saadud 1970., 1971. ja 1972.a. suvistel ekspeditsioonidel Leningradi oblasti Boksitogorski rajooni Sidorovo külas, M.Zaitzeva ja M.Mullose sõnaraamatust "Словарь вепского языка" väljasedeldatud ainestikku, M.Zaitzeva ja M.Mullose tekstikogu "Образцы вепской речи", näiteid L.Kettuse teostest "Näytteitä vepsän murteista", "Näytteitä etelävepsästä", "Vepsä murteiden lauseopillinen tutkimus" ja "Lõunavepsa häälik-ajalugu".

Keelejuhtideks on autorile olnud järgmised Sidorovo küla elanikud:

Akimova, Daša	(32 a. vana),
Boitsova, Marja	(67 a. vana),
Grebnev, Grigori	(74 a. vana),
Kuzmina, Anisja	(52 a. vana),
Morozova, Maria	(46 a. vana),
Morozova, Nastja	(61 a. vana),
Smelov, Fjodor	(40 a. vana),
Trofimova, Anna	(62 a. vana).

Töös kasutatakse Tartu Riikliku Ülikooli soome-ugri kateedri poolt soovitatud lihtsustatud transkriptsiooni. Teostest ja tekstikogudest võetud sõnanäidete ja lausekatkendite transkriptsioon jääb muutmata. Teksti tõlked püütakse esitada võimalikult adekvaatselt originaalile.

Sõnade algupära esitamisel lähtutakse " Suomen kielen etymologinen sanakirja " põhiseisukohtadest, mida on võrreldud B.Collinderi " Fenno-Ugric Vocabulary " ja L.Hakulise " Suomen kielen rakenne ja kehitys " seisukohtadega. Kui etümoloogia ei põhjusta kahtlusi ning pole ka semantilisi eriarenguid, allikale ei viidata. Sõna võib kergesti leida I.H.Toivose sõnaraamatust.

Kui sõna algupära on küsitav või vasted erinevad tähenduselt, esitatakse allikad joone all. Viidatakse ka siis, kui sõna etümoloogia põhineb ainult B.Collinderil või L.Hakulisel.

Etümoloogilised vasted tuuakse valikuliselt ja märgitakse lainelise joonega. Välja jäetakse murdelised erinevused. Märksõna esitatakse lihtsustatud transkriptsioonis ja tõmmatakse alla kahe punktiirjoonega ja lisatakse tõlge. Märksõnale järgnevad autori materjalid lühendiga (Sid.) ja eespool mainitud teostest võetud näited, mis on märgitud ühe joonega. Nende järel esitatakse sõnaraamatust "Словарь вепсского языка" väljasedeldatud vormid ja näitelauseid. Murdealade ja külade nimetused jäetakse märkimata. Tekst antakse ainult näitelauseitele.

Vene laenudele esitatakse venekeelsed vasted P. Arumaa, B. Pravdini, J. V. Veski poolt koostatud "Vene-eesti sõnaraamatust".

Töö esitatakse ühe peatükina, mis sisaldab sõmaatilises sõnavaras olevaid substantiive. Märksõnad antakse alfabeetilises järjekorras.

Töö põhiosale järgnevad vepsakeelne indeks, lühendite ja kasutatud kirjanduse loetelu. Loetelus puuduvad need lühendid, mis on antud "Õigekeelsuse sõnaraamatus".

SOMAATILISE SÕNAVARA ESINEMUS JA PÄRITOLU

Peamine osa Läänemeresoome keelte sõnavarast koosneb soome-ugrilisest ja läänemeresoomelistest sõnadest. Nad väljendavad looduse, loomade, taimede, inimtegevuse alade ja kehaosade nimetusi. Läänemeresoome ühtsuse ajal on tulnud keelde arvukalt balti laene. Esimese aastatuhande keskel algab laenamine slaavi keeltest. Küllalt vanad on ka germaani laenud. Enamik balti, slaavi ja germaani laene on omased kõigile läänemeresoome keeltele. Hiljem võtsid keeled mõjutusi vastu iseseisvatena, sealhulgas vepsa keel vene keelelt.⁰

⁰Хямяляйнен, М.М., Вепсский язык, ст. 33—Язык народов СССР, т. III (финно-угорские и самоедские языки), Москва 1967.

aivožed'peaaju, meelegeht'.

mä oružiaspä ku pa. igāhin' pä. māthe hānle, da,
hān. nū i mozgud läksiba (NE, II, 95) 'Ma püssiga
kui paugutasin pead mööda ja selle ajujki läksid';
aivod (CB9, 25).

Sõna on soome-ugri algupära (vrd. sm aivo, ung agy).
Igapäevases keeles kasutatakse sõna aivožed väga har-
va. Levinum sõna aju märkimiseks on vene laen mozg
(vt. lk. 31). Meelegehtade nimetusena on kasutusel
sünonüüm visk, mis on samuti laenatud vene keelest.

barbhaz'varvas'.

papat se hillašti, hillašti, barbaižil papinompai
läksi da māni drugunost (NVM, 27) 'Papiproua tasa,
tasa varvastel läks papi juurest ja läks sõbra juur-
de'; barbas, varbaz; sapkad ahthad, na kaik ~ had
vastustab (CB9, 41) 'Saapad on kitsad, kõik varbad
on nii kokku surutud'.

Sõna esinab vepsa keeles mitmel häälikulisel kujul
barbhaz kuulub oma sõnavarasse.¹

bard'habe'.

bardha jāpurišit külmb (VMLT, 145) 'Habemesse kül-
mub jääpurikaid'.

Keeles on kasutusel ka tuletis bardāne'habemeke'.

¹L.Hakulinen, SKRK, lk. 290

...suukūne bardāne, i vaškset silmad i raudāžed hambhad i rahāžet kinded ...(NE, II, 144) 'Siidine habe ja vasksed silmad ja raudsed hambad ja hõbedased küüned'; bard; kazvat mužik ~an (CBḂ, 41) 'Kasvas mees habemesse'.

Vasteid leidub kõigis läänemere-soome keeltes. Sõna on kas vene või balti laen. Kõsimärgiga vene laenuks määrab selle ka J. Kalima². Kõrvuti laensõnaga elab keeles veel oma sõna habin (vt. lk. 9).

bok'külġ'.

ai mastab bokihe (VMLT, 52) 'Torgib küljes'.
da ku pažahtöt mindām bokha, ka külget katkaz bokazgi
(NE, I, 40) 'Ja kui paiskas minu külge, nii küljeluud murdusidki küljes'; bok, emboi magata ühtüu
~ou, tariž kätās (CBḂ, 45) 'Ei saa magada ühel küljel, tarvis keerata'.

Sõna on laenatud venekeelsest sõnast бок külġ, pool (VES, 98).

Sünonüümina kasutatakse keeles sõna külġ (vt. lk. 27).

bordovic'soolatüügas'.

ani sur bordovic kazvoi kädhe (Sid.) 'Väga suur soolatüügas kasvas käele'; bordovic; ~an päu sidotihe
Ühcan suumud i kopatihe necen nitizen hergehe, mise
hapniž (CBḂ, 47) 'Soolatüüka kohal seoti niiti üheksa sõlme ja kaevati see niit sõnnikusse, et mädaneks'.

²J. Kalima, SS, lk. 40.

SKES, I, 44.

Tuletamisel on lähtunud vene sõnast допогавка
soolatüügas, käsn (VES, 101).

brob^o kulm^l.

ničukaine kacadab aaci broviš (Sid.) 'Tüdruk vaa-
tab altkulmu; brou; ~vad mustad, kutnä nõguü voitet
(CBЯ, 49) 'Kulmud mustad nagu nõega võitud'.

brob on vene laen (vrd. бровь^o kulm^l (VES, 105)).

Laen on peaaegu välja tõrjunud oma sõna kulm
(vt. lk. 24), mis esineb veel väga harva.

bulk^l paise, vistrik, vill, pois^l.

jägħa ajoi bulkun (Sid.) 'Jalga tuli paise'; bulk,
nahk paai, lendi ~ uile (CBЯ, 51) 'Nahk korbes, il-
musid villid'.

Sõna kuulub deskriptiivsete sõnade perre. Etümoloo-
gilisi vasteid leidub soome keeles, kus pulku tä-
hendab 'vesikuppu' ja sama tähendusega on ka karjala-
keelne bulku³.

Substantiiv moodustab ka liitsonu: higobulk (vt.
lk. 14).

gulak^l rusikas^l.

jutūt ka kuakōl selgha, krušō lendap tagas kurkus-
pā (VMLT, 217) 'Hakkasid läkastama, nii rusikaga
selga, puru lendab tagasi kurgust'.

Sõna on laenatud vene keelest (vrd. кылак^l rusikas^l)

³ SKES, II, 634.

(VES, 453)).

gurb 'küür, selg'.

tuhmun andan gurbha (Sid.) 'Löögi annan selga'.

ta tsi lüpsirägendon i drugud gurbha stukutaškánz

(NVM, 71) 'Viskas lüpsinõu ja armsamat hakkas koputama seljale'; gurb, ~an kibištab (CBḂ, 90) 'Selg valutab'.

gurb tuletamisel on lähtunud venekeelsest sonast

ropd, mis tähendab nii 'küüru' kui ka 'selga' (VES, 223).

Vepsa keeles on substantiivil peamiselt 'küüru' tähendus, millest on tuletatud uus substantiiv gurbač

'küürakas'; hän ol' gurbač (Sid.) 'Ta oli küürakas'

ja adjektiiv gurbakaz 'köver, küürus'. Selga märgib keeles^{ka} oma sõna selg (vt. lk. 46).

habin 'ninaalune, vuntsid, habe'.

ukō čoma habin (Sid.) 'Taadil on ilus habe'; habin, ~on sibatab, tomašt todas (CBḂ, 101) 'Ninaalune sügeleb - külakosti tuuakse'.

Läänemeresoomeline sõna (vrd. sm haven 'karv, vuntsid,

krj haben). Ninaaluse tähistamiseks kasutatakse sa-

muti liitsõna nenaaluine (vt. lk. 77) habin vunt-

side tähenduses on vähe levinud, laiemalt on tuntud

vene laen usad (vt. lk. 77) Habeme sünonüümiks on

bard (vt. lk. 6).

hambaz 'hammas'.

hambhad iškob bolišpä (Sid.) 'Hambad on hellad poh-

ladest'. kaikid hondomb hambhan kibu (Sid.) 'Koige halvem on hambavalu'. täüs sta iāne vauktid lambhāžid - täüs suhud vauktid hambhāžid (NE, I, 123)

'Täis aed valgeid lambaid - täis suu valgeid hambaid'.

hambhad nirskus (VMLT, 274) 'Hambad irvis'. a nor se

hambhišpäi päzui (NVM, 32) 'Aga nör see pääses ham-

baist'; hambaz; ~han kibistab (CB᠗, 104) 'Hammas valutab'.

Sõna on balti laen, millele leidub vasteid kõigis läänemeresoome keelias.

koki hambaz 'hambatüugas, murdunud hammas'.

hānō suhud täüz kokihambhāžid (Sid.) 'Tal on suu täis murdunud hambaid'.

Liitsõna esimene osis on tuletatud verbist koktä 'öönestada, katki murda'. Sünonüüm on luhišk (vt. lk. 29).

maidhambaz 'piimahammas'.

maid hambaz; m. Майктеб, ка тацитас пачин тага и санутас: хирои-харои, на сиңеиž пуине, анда минеин

луине (CB᠗, 317) 'Kui piimahammas ära tuleb, visatakse ta ahju taha ja öeldakse: hiireke, hiireke, säh sulle puune, anna mulle luune'.

Substantiivist on tuletatud adjektiiv hambhitoin 'hambutu'; hambhitoin ukoine (Sid.) 'Hambutu vanake'.

hambazjūr 'hambajuur'.

Liitsõna teine komponent esineb keeles mitmel hääli-

kulisel kujul; hambaz|gür (CBЯ, 104) 'hambajuur'.

hardod 'turi, õlad, abaluud'.

hardon kibištab - pogoda vihmīib (Sid.) 'Õlad va-
lutavad - ilm läheb vihmale'. miḷān hardiadi anī kai-
dad, kädēd miḷān anī hoikad (NE, I, 78) 'Mul on õlad
väga kitsad, käed mul väga nõrgad; hargod, hardjod;
šustuškatas minun kaidad ~jōžed, vägetömäd käduded
(CBЯ, 107) 'Väsivad mu kitsad õlad, väetid käekesed'.

Sõna kasutatakse kõige rohkem 'turja' tähenduses. Õla-
le on keeles sünonüümiks Ōg (vt. lk. 36). Abaluud
tähistab vepsa keeles veel sõna lapaluu (vt. lk. 28)
ja vene keele laen лопатка (vt. lk. 28). hardod on
germaani laen, millele leidub vasteid läänemeresoome
keeltes.

heng 'hing, süda, inimene'.

nügüd jo heḡguḡ lähtob (Sid.) 'Nüüd ju hing läheb'.
mu-gō io miḷā he-ḡgō-se ho-nā, he-ḡgen se miḷā ki-
bistaškanz nepri i a.tnos tispā (NE, II, 110) 'Mul
on süda paha, süda hakkas valutama pahast meelest'.
heḡgem pouḡtab, ḷapsele verno hibused jo kazvabad
(VMLT, 52) 'Hinges põleb, lapsele kindlasti (kõhus)
juuksed ju kasvavad'. heḡk-ku katlas kehub (VMLT, 269)
'Hing kui katlas keeb'; heḡg, heḡg; ~en porotab
(CBЯ, 114) 'Süda valutab'.

heḡg kuulub soome-ugrilisse sõnavarasse (vrd. sm hen-
ki, hnd tšonk).

hejgenkaraine ' süda.'

hejgen|kareiné; ~kareizen porotab, muga põlgastuin
(CBЯ, 115) 'Süda valutab, nii ehmusin'.

Liitsõna, mille teise osise karaine tähenduseks on
'auguke' (vt. lk. 18), sõnasõnaline tõlge on seega
'hingeauguke'.

Südame sünonüümideks on oma sõna südäin (vt. lk. 51)
ja vene laen sirc (vt. lk. 49).

hejgenkurk ' hingekurk.'

muruiné kurkhu putui, jütuin (Sid.) 'Puru sattus
kurku, läkastasin'.

Liitsõna komponentide etümoloogia on selgitatud hejg
(vt. lk. 11) ja kurk (vt. lk. 24).

hibi ' keha.'

ani hibjas (Sid.) 'Väga kehakas'. tšapethe i kogho
tatibat pän i hibian (NE,I, 34) 'Lõikasid ja hunni-
kusse heitsid pea ja keha'. külmat_ka libutaze hi-
bused hibdale (VMLT, 60) 'Kui külmetad, tõusevad
karvad ihule'; hibg, hibj, hibd; ~an kopha panobad
a hejk_se kä_уlob (CBЯ, 118) 'Keha maha matavad, aga
hing see elab'.

Substantiivist moodustub adjektiiv hibjakaz, mis tä-
hendab 'täidlast', hibjakaz mod (Sid.) 'Täidlane nägu'.

Sõna on germaani laen, vasteid leidub soome keeles
ja karjala murretes.

hibused 'juuksed, karvkate kehal'.

hibused õgil (Sid.) 'Juuksed õlgadel'. kuđrabajad i

oiktad hibused (Sid.) 'Lokkis ja sirged juuksed'.

hibused pitkad da mel' lühüt (Sid.) 'Juuksed pikad,

aga meel lühike'. makarā tabažin' hibusiš, furaškan

i hibused otorvin', iaugā polgin' i maha topsin

(NE, I, 109) 'Makaril võtsin juustest kinni, mütsi

ja juuksed rebisin ära, jalaga lõin ja maha tallasin'.

kahtō kādō tabadan hibusiš i tuhiōtšen (VMLT, 285)

'Kahe käega võtan juustest ja tutistan'; hibused;

kiľmad ka h. ľibutaze (CBĀ, 118) 'Külmetad, kana-

nahk tuleb (karvakesed tõusevad üles)'.

I.H. Toivose arvates on sõna tuletatud substantiivist

hipiä. Vasteid leidub läänemeresoome keeltes.⁴

hibusjüred 'juuksejuured'.

hibus|gürod (CBĀ, 118).

higi 'higi'.

zar ol' da higožin (VMLT, 131) 'Kuum oli ja higista-

sin'. radab голу higes (VMLT, 274) 'Teeb tööd pale-

higis'; higo, higi; dūž čai ~n sab ocha (CBĀ, 118)

Kangest teest tuleb higi laubale'.

Substantiivist on tuletatud ka adverb higipäin 'hi-

gise näoga'. Sõna on läänemeresoomeline.

⁴ SKES, I, 78.

higivezi 'higi'.

higolvezi; ezmäi goksob düž samogon, a gälgmei goksoskap vällemba, kuti h. gö (CBĀ, 119) 'Algul jookseb kange samogon, aga pärast jookseb nõrgem, pea-aegu nagu higi'.

higibulk 'higipiisk'.

ivan radb, a mod täüz higibulkuizid (Sid.) 'Ivan töötab, aga nagu on täis higipiisku'.

Liitsona teise komponendi etümoloogia on selgitatud bulk (vt, lk. 8).

hišked 'kõhuussid'.

ende äi mnogo hiškid ol' (Sid.) 'Vanasti oli väga palju kõhuusse'; hišked; kohtun kibistab, h. imdas vacas (CBĀ, 121) 'Kõht valutab, ussid imevad kõhus'. Etümoloogilisi vasteid leidub soome ja karjala keeltes (vrd. sm heisi 'side, paeluss, krj höüdöi 'sooleuss').

hijampeza 'kaenlaauk'.

hijampezha ajoi anisur' paiže, kibištāb da sibištāb (Sid.) 'Kaenlaauku ajas väga suur paise, valutab ja sügeleb'.

Sõna on tuletatud substantiivist hijam, mis tähendab 'varrukad'.

hoikžom 'nimme, ristлуу, vöökoht'.

hoikžomon kibištāb - vihmlineb (Sid.) 'Ristluud valutavad - vihmaks'.

Liitsõna hoikzom esimene osis hoik tähenduseks on 'õhuke, peenike', teine osis zom märgib kohta. Otsene tõlge on seega 'peenike koht'. Nimme, ristлуу sünonüümiks on kristau (vt. lk. 24) ja landehlu (vt. lk. 28).

huu' huul'.

huued viluspä menebä rubile, heledad tegeba (Sid.)

'Huuled külmast lähevad kärna ^{haiget + e e r a d} v. maed huulil i kuivasek (Sid.) 'Piim pole huulil veel kuivanud'; hu', huul' (CB9, 133).

Ülahuult nimetatakse päombaine ja alahuult alombaine hu.

hu on läänemeresoomeline sõna.

huk' tuhar, istmik'.

jale maksin hukale (VMLT, 344) 'Jälle langesin istmikule'; huuk; ~aspäi gaugha andab, rambičen (CB9, 136) 'Tuharast läheb (valu) jalga, lonkan'.

Etümoloogiline algupära tundmata.

igin' ige'.

igenhespei hambaz läks (VMLT, 280) 'Igemest tuli hammas'; igin; ~oho ajab (CB9, 145) 'Ige hakkab mädanema'.

Sõna kuulub soome-ugrilisse sõnavarasse (vrd. sm ien, mns ēgin, ung ény).

jäg' jalg'.

jägad kibistab - lumeks da vihmaks (Sid.) 'Jalad valutavad - lumeks või vihmaks'. ... mit' hän voib nij-

gõtsed opotkad iaugõs vedõda? (NE, I, 32) 'Kuidas ta võib selliseid viiske jalas vedada?'. ihastubad, poigame iaugha kumardelesõ (NE, I, 55) 'Rõõmustasid, poja jala ette kummardusid'. ... a ru tsi ühteñ virzun iaugaspä (NE, I, 68) '... aga võttis ühe viisu jalast ...'; gaug, goug, joug, dauk, doug, jag; embei ~ile süzutadaze, muga kibistab (CB9, 85) 'Ei saa jalule tõusta, nii valutab'.

Etümoloogilisi vasteid leidub kõigis soome-ugri keeltes.

jāganlaba 'jalalaba'.

jougan laban satatin, kibed mujub (VMLT, 231) 'Jalalaba vigastasin, valus tundub'.

Lõuna-vepsa murrakus kasutatakse jalalaba tähenduses sageli ka ainult laba (v.l.k. 28).

jāganpohi 'jalapõhi, jalatald'.

mecha käüdes tegi jāgapohjha ajatizen (Sid.) 'Metsas käies tuli jalapõhja rakk'; gauganpohg; huran pohgan sibitab, ka ü melhe te lenneb, da ozau (CB9, 86) 'Kui vasaku jala tald sügeleb, tuleb tee, küll mitte meele järgi, aga edukas'.

jāganpāluiine 'põid'.

jāganpāluižen poutin - kibistab (Sid.) 'Jalapõia põletasin - valutab'; gauganpāluiine (CB9, 86).

kagla 'kael'.

kaglas om rist (Sid.) 'Kaelas on rist'. kukku kukku

kägusko, sureš kuze ladvas, voika voika nei tšukainé, tšomou prihou kaglas (NVM, 141) 'Kuku, kuku, käokene, suure kuuse ladvas, nuta, nuta, neiukene, kauni poisi kaelas'; kagl; riputada busad ~alo (CBЯ, 165) 'Riputada pärlid kaela'.

Sõna on balti laen. Vasteid leidub kõigis läänemeresoome keeltes.

kaemol 'kaenal'.

ne tse uk tul irdalē i ne tšen hebon oti, keimloho kärouzi hebon (NVM, 112) 'See vanamees tuli välja ja selle hobuse võttis, kaenlasse keeras hobuse'; kaimol, keimuu, kaimõ; kantta ~los (CBЯ, 170) 'Kaenlas kanda'.

Sõna on soome-ugri päritolu (vrd. sm kainalo, udm kun-ul, ung hón). Keeles on ka liitsõna kaemokaraine 'kaenlaauk'.

kaludim 'ranne'.

kaludim; ~an sibatab, tuusta liinob (CBЯ, 175) 'Ranne sügeleb - kurbust tuleb'.

Sõna on arvatavasti tuletis sõnast kalu'ese, asi, millele vastab soome kalu'ese, kepp, karjaja kalu'asi, krjL kalu'pooleldi põlenud puupakk.⁵

kand 'kand'.

sapkad ahthad, kandan kibištad da vastustab (Sid.)

'Saapad on kitsad, kand valutab ja pigistab'; kand; nagl putui ~ha (CBЯ, 176) 'Nael sattus kanda'.

Sõna on läänemeresoomeline. Sünonüümiks on vene laen

⁵ SKES, I, 152.

pädk (vt. lk. 42).

kandantaguz 'kand, kannatagune.'

kandan|taguine; ~ taguizen hosib, ahthad sapkad (CBḡ, 176) 'Kanda hoorub, saapad on kitsad'.

karaine 'auk, lohk.'

hibjakaz mod, täüz karāzid (Sid.) 'Täidlane nägu, täis lohukeši'.

B.Collinderi arvates on sõna soome-ugri algupära (vrd. sm kaari 'kaar, kaarjoon, krj kuarid, lv koarid).⁶

Somaatilises sonavaras kasutatakse karaine rohkem liitsonades kui iseseisvana: kaimukarane (vt. lk. 17), henkenkaraine (vt. lk. 12), silman kar (vt. lk. 48).

karf 'karv.'

kacuhti iknaspäi, tuli perthe devoock, säred karva-
kaizēd (Sid.) 'Vaadati aknast, tупpa tuli tüdruk, sääred karvased'. tšuguliha mujup korbenudele kar-
vane (VMLT, 348) 'Sealiha maitseb kõrbenud karvade järele'. hädämäi karvad (VMLT, 242) 'Ajame karvad ära'; karv; kāzivarziš pitk karv (CBḡ, 183) 'Käsi-vartel on pikk karv'.

Substantiivist tuletatud adjektiiv karvakaine tähendab 'karvast'; iče timij k., kauhtakaine villaine (Λambaz) (CBḡ, 183) 'Ise Timofei karvane, kaftan villane (lammas)'.

⁶ B.Collinder, FUV, lk.20.

karf on balti laen, vasted kõigis läänemeresoome keeltes.

kel' 'keel'.

kel' hobedā tahō (Sid.) 'Keel on pehme'. priha se
tolko kelen oigenz (VMLT, 108) 'Poiss see vaid keelt
näitas'; kel'; ozutada k.; mi meles, se i keles (CBŕ,
192) 'Keelt näidata; mis meeles, see ka keeles'.

Sõna on soome-ugrilist algupära.

keleagi' keeleots.

keleagjan poudin, bulkun ajoi (Sid.) 'Keeleotsa põ-
letasin, villi ajas'.

Liitsõna teine komponent tähendab 'otsa, lõppu'.

kerteh' õhuke nahakile.

kerteh; rožan päiviti, k. lähteb (CBŕ, 196) 'Nägu
päevitus, nahk tuleb ära'.

Küsimärgilisi vasteid leidub vaid soome keeles, kus
kerte tähendab 'õhukest koort lumel ja handi murdes
käiroam 'õhuke hangekooruke'.⁷

keskhero' nimme, ristluu.

keskheron kibistab (VMLT, 53) 'Ristluud valutavad'.

ristitus keskhero (VMLT, 273) 'Inimesel on ristluud'.

keskhero on kokku viidav adverbiga keskhe 'keskel'.

Sõna kasutatakse keeles vähe, levinumad on sünonüü-
mid kristau (vt. lk. 24), landehau (vt. lk. 28) ja
hoikzom (vt. lk. 14).

⁷ SKES, I, 185.

keskuslihä 'vaheliha.'

miñān keskuslihä kibistab, tariž joda čajun da magatha (Sid.) 'Mul valutab vahelihas, vaja juua teed ja minna magama'; keskusliha (CB9, 199).

kezrainē 'kederluu.'

kezrainē paizotab (Sid.) 'Kederluu paistetab'. Sõnal on palju häälikulisi variante: kezrainē, kezruine, kezranē; vanhil kibistap puuvet i -žed (CB9, 201) 'Vanadel valutavad põlved ja kederluud'.

Sugulaskeeltes on sõnal värtna tähendus. (vrd. lv kiedar ja krj kezrā) Vaid soome keeles tähendab kehrä ka kederluud.⁸

kibed 'paise, haige koht.'

hän hiti sapkan jāgaspāi, jāg om kibedoiš (Sid.) 'Ta viskas saapa jalast, jalg on paistes'; kibed; lapsou iile ūhtet kibedašt (CB9, 202) 'Lapsel pole ühtegi paistet'.

Sõna on läänemeresoomeline.

kindlād pisarad.

kindlād astubād (Sid.) 'Pisarad jooksevad'. hö; ba-siba: "nāgimā i kulimā, kündluzil kūlbese, reskā maidō vaase (NE, II, 130) 'Need ütlevadki: "Nägime ja kuulsime, pisarates kümbleb, rõosa piimaga valab iseend"; kündlād; k. gokstas siumišpäi (CB9, 257) 'Pisarad jooksevad silmadest'.

⁸ SKES, I, 176.

Sõna on soome-ugri algupära.

kindred 'sääremari.'

sätes om kindred (Sid.) 'Sääres on sääremarjad'.

kindred; astundaspäi k. kibistab (CB9, 206) 'Käimisest valutavad sääremarjad'.

Vasteid leidub läänemeresoome keeltes.

kist 'käsi, käelaba.'

kistin nahk mänoškanz räpiškoile (Sid.) 'Käenahk läks kortsuliseks'.

kist on laenatud vene keelest (vrd. vene кисть 'käelaba' (VES, 410)).

koht 'koht, rasedus.'

kohtun kibistab - tegeba čajun, käbed, käbed, čoma, čoma, jõdaba i proidib (Sid.) 'Koht valutab - tehakse tee punane, punane, hea, hea, juuakse ja läheb üle'. ak om kohtunke (VMLT, 72) 'Naine on rase'. laps om kohtus (VMLT, 270) 'Laps on kohus'; koht; mužik ver ~uue da herneht söb (CB9, 215) 'Mees lamab kohuli ja sööb herneid'.

Sünonüümina on kasutusel vac (vt. lk. 53). koht on läänemereline sõna.

koirankuzi 'vesivill, paise.'

koiran|kuzi; negaha paniba nitin, voidiba noguu, vedotiba läbi ~kuzes i sidoiba i spravise (CB9, 217)

'Niit pandi nõela taha, võiti nõega, veeti läbi vesivilli ja seoti ning paranes'.

Liitsõna mõlemad komponendid kuuluvad genuiinsesse sõnavarasse, kuzi etümoloogia on antud (vt. lk.25).

koiranniža 'odraiva (silmas)'.⁹

koirannižan silmha tegi, tariž lēbad otta, načotada i koira_{le} anta (Sid.) 'Odraiva tuli silma, vaja võtta leiba, nätsutada ja koerale anda'.

Nimetus antud mõistele sarnasuse alusel. Teise komponendi etümoloogia on selgitatud niža (vt. lk.35).

Sünonüümiks vepsa keeles on sarakoda (vt. lk.46).

kok 'penis'.⁹

vaŋka sižut' i tšeze kōkan i vedeleşkanž hulidme (NVM, 74) 'Vanka seisis oma peniseaga ja vedas mööda huuli'.

Samatähenduslik on soome kokka; karjala kokku, vadja kokka ja voguli kok tähendavad 'kalaõnge'.⁹

komb 'põlv'.⁹

laps jo kombūžil kombib (VMLT, 318) 'Laps ju põlvili komberdab'. kombūžile mangetas (VMLT, 344) 'Põlvili laskuda'. stanover spitškat kirboti i e-tšip kombūžil mavou (NVM, 28) 'Stanovoi pillas tuletikud maha ja otsis põlvili pörandal'; komb; gauoan turzot gö ülemba ~ ud (CBŔ, 222) 'Jalg pais-tetas juba üle põlve'.

Substantiivsed vasted sugulaskeeltes puuduvad. Sõna on arvatavasti tagasiviidav verbile kompistuda lan-

⁹ SKES, II, 209.

geda põlvili' (vrd. sm kompastua, e komistada).

Rohkem kasutatav on sõna polv (vt. lk. 40).

korf 'kõrv.'

korvan puskob (Sid.) 'Kõrvas pistab'. käbištuda kor-

vihaze (Sid.) 'Kõrvuni punastada'. sä, basib, hebō-

zeme hurha korvha mäne da oiktha lähte, ratk korvis

(NE, I, 63) 'Sa, räägib, hobuse vasemasse kõrva mine

ja paremast tule, läbi kõrvade'. miak sinei baboi

suret korvad? (NVM, 85) 'Miks sul, vanaema, on suured

kõrvad?'; korv; ~as kobeidab (CBЯ, 228) 'Kõrvas ki-

heleb'.

Sõna kuulub oma sõnavarasse.

korvanjūr 'meelekoht.'

korvanjūrō īme hibusid, pēs (Sid.) 'Meelekohal pole

juukseid, paljas'; korvan|gūr; sedati,jad hibusod

~gūrōu (CBЯ, 228) 'Hallid juuksed meelekohal'.

korvanagi 'kõrvanibu.'

korvan|adg; puskta ~adgad i riputada lapkaizēd (CBЯ,

228) 'Pista läbi kõrvanibu ja riputada kõrvarõngad'.

korvantaguz 'kõrvatagune.'

peze korvantaguizēd paremba (Sid.) 'Pese kõrvatagu-
seid paremini'.

kost 'kont, luu.'

kaik kostid ja lūd kibištada (Sid.) 'Kõik kondid ja

luud valutavad'.

kost on vene laen (vrd. кость 'kont, luu' (VES, 438)).

kristlu 'ristluu.'

vödmen i kristlut kibistap tämbä, verno säks (Sid.)
'Keskkoht ja ristluud valutavad täna, arvatavasti
(tuleb) paha ilma'; kristlu, ristlu; ~un kibistab
ka murazmätho paned butikan, murhazed huuha vedhe
pad, ~un tahktad dečü lekarstvō (CB9, 475) 'Rist-
luud valutavad, siis sipelgapessa paned pudeli, si-
pelgad paned keeva vette ja selle rohuga määrid
ristluud'.

krist ja rist on slaavi laenud.

kulm 'kulm.'

kulmud da hibused om mustad (Sid.) 'Kulmud ja juuk-
sed on mustad'; kulm; kuum; kaeta vide aapei (CB9,
244) 'Vaadata kulmude alt'.

Sageli asendab keeles oma sõna vene laen brob (vt.
lk. 24).

Sõna on soomeugriline.

kurk 'kurk.'

kurku kibistaškandopku palaz magadad (VMLT, 152)
'Kurk hakkab valutama kui paljalt magad'. kurkun
helistaskañz viuspä (VMLT, 288) 'Kurk hakkas valu-
tama külmast'. ondre-iko ambu kurkhu hänge a rikon
ē vō händ (NE, I, 95) 'Ondreiko laskis talle kurku,
aga ei tabanud teda veel'. jütün, surus putu kurkhu
(VMLT, 296) 'Hakkasin läkastama, puru sattus kurku';
kurk; rod putui ~hu (CB9, 248) 'Kalaroog läks kurku'.

Keeles on olemas ka deminutiivne vorm kurkuine, mida kasutatakse siiski rohkem asjadest koneldes: göda butuukan vžespäi (CB9, 248) 'Juua pudelikaelast'. Vasteid leidub koigis läänemeresoome keeltes.

kuzi 'kusi.'

korbhine se kuzeme vai mihe se läks (NE, I, 36) 'Kur-
rat see kusele või kuhu läks'. riel nē tšukast üthe
karaižehē kuzesoi - lehmän se lüpstäs lüpsragendoho,
nel' nizast (NVM, 132) 'Neli tüdrukut ühte aku kuse-
vad - lehma lüpstakse lüpsinõusse - nelj^{ast} nias^t'.

kuzi on soome-ugri algupära (vrd. sm kuzi, ung hudy).

kuziburak 'kusepõis'.

tariž kužta, kužiburak om täüz (Sid.) 'Peab kusema,
kusepõis on täis'.

Liitsõna teine komponent iseseisvana vepsa keeles tähendab väikest tohunu.

kämen 'labakäsi, kämmal'.

ne tse mužik heboļe tagamaļe i kāmno huopni da par-
man tabaž (NE, II, 62) 'See mees hobusele tagumikule
äigas ja parmu kinni võttis'. ambup ka minu kāmone
(NE, II, 98) 'Laseb nii minu kämblasse'. kāmen' heled
(VMLT, 74) 'Kämmal on haige'; kāmen'; oiktan ~nen si-
biatab → kennit kät' andab, huran ~nen sibiatab -
dēngoiks (CB, 261) 'Parem peopesa sügeleb - keegi
kätt annab, vasak peopesa sügeleb - saab raha'.

kāmen on läänemeresoomeline sõna.

kärp) korts.

kärpišk-mod (Sid.) 'Kortsus näoga'. Sonal on väga palju häälikulisi vasteid: kärp, kärpisk, kurpisk, kärpäk; äi om ~oid' modou (CBЯ, 264) 'Palju kortse oli näol'.

Vasteid leidub kõigis läänemeresoome keeltes, kärp kuulub deskriptiivsete sõna^{de}hulka.

käzi) käsi.

villaižil' käzil ratu (Sid.) 'Villaste kätega tehtud (halvasti tehtud)'. ne tse ak mužikan kädes tabaz, maudan taga i toi (NE, I, 84) 'See eit meest käest võttis, laua taha toigi'. mu tšu mikitäne, kaikutseme kät andab - skabi (NE, I, 126) 'Väike Mikitainen, kõigile kätt annab - ukselink'. kädhe tegi tagan (VMLT, 53) 'Kätte tuli käsh'. käden tšapoin' i ranan ajaškanz' (VMLT, 53) 'Löikasin kätte ja haav hakkas mädanema'. silmäd ristiba, käded iskiba (NVM, 94) 'Silmad ristasid, käed loid kokku'; käzi; oiged käzi; hura kädou (CBЯ, 265) 'Parem käsi, vasakut kätt'.

Sona on soome-ugriline.

käziist) käeliiges.

tämbä käziistin kibištub, verno pogoda vihmlineb (Sid.) 'Täna käeliiges valutab, arvatavasti ilm läheb vihmale'; käziist (CBЯ, 266).

Liitsona teine osis tiist esineb keeles ka iseseisvana tüüka, juurepealse osa tähenduses.

käzivarz' käsivars.

mutlakad anī saṅktad, käzivarden saṅktšed, ī diki
pitkōad (VMLT, 236) 'Kõied on väga paksud, käsivarre
paksused, ei väga pikad'. paha rubi se pandut, käzi-
vardele (VMLT, 341) 'Rõuged on pandud, käevarrele';
käzivarz; kantta laps' varduu (CBḂ, 266) 'Kanda
last käsivarrel'.

kūlg' roie, küljeluu.

ku pašatōt mindām bokha ka külget katkāz bokazgi
(VMLT, 282) 'Kui patsatas mulle külge, nii roided
murdusid küljeski'; kūlg; katkeita ~ed (CBḂ, 255)
'Murda roided.

Vasteid leidub läänemeresoome keeltes.

kūlgenauine' roiete alune.

hän ī vōlē, kūlgenauižen kibistab (Sid.) 'Ta ei
ole terve, roiete alune valutab'; kūlgenauine;
~auižen porotab (CBḂ, 255) 'Roiete all pigistab'.

künambrus' küünarnukk.

künabrussen satatin (VMLT, 241) 'Küünarnukki vi-
gastasin'; künabruz, künambruz; ~sen sibitab, ka
veresuu sijau magata (CBḂ, 256) 'Küünarnukk süge-
leb - magada uues kohas'.

künambrus kuulub soome-ugrilisse sõnavarasse.

künz' küüs.

pausi iaugat kül̄m, kündeä varbhispä goni irdha (NE,
I, 104) 'Pausil jalad külmusid, küüned tulid varbailt

ära'. korva₂le iškīn' ühted muzikad, ka künz' mi₂ā len-
dast' kädes (NE, I, 109) 'Korvale lõim ühe mehe, nii
küüs lendas mul käest'; künz'; čapta künde₂ (CB9, 257)
'Küüned ära loigata'.

Sõna on soome-ugriline.

laba' pöid, jalalaba'

jāgan laban satatin (Sid.) 'Jala pöia pörutasin ära'.

Rohkem kasutatakse liitsõna jāga₂laba (vt. lk. 16).

laba₂lu' õlaluu, abaluu'

hoik ristit' a laba₂ud sūred (Sid.) 'Kõhn inimene, aga
abaluud suured'.

laba₂u sünonüümiks vepsa keeles on vene laen лопадка.

landeh' puus, vaagen'

landeh₂kaz ak (Sid.) 'Laiapuusaline naine'; landeh;

~ hižē čokoib (CB9, 274) 'Puusas tolgib'.

Inimesest kõneldes on sõna tähenduseks puus, looma-
dest kõneldes vaagen. Kasutatakse ka liitsõna lan-

dehu, mis tähendab puusa-, vaagnaluud.

landeh on germaani laensõna.

leim' täpp, plekk inimese kehal.

laps' läžegāz rokho, kābedād leimud tegi modō (Sid.)

'Laps haigestus rōugetesse, punased plekid tulid

nāole'; leim; roža ~ uile māni (CB9, 283) 'Nāgu täpi-
liseks läks'.

leim on vene laen (vrd. vene клеймо) märk (VES, 412)).

lēg' lõug'

Keeles on palju häälikulisi variante: lūug; leūg,

lõug; mitte sä priha, ~ame jo bart_hapan' (CB9, 305)

'Missugune noormees sa, loual juba habe mädanud'.

Vasteid leidub läänemeresoome keeltes.

lihapiikod nahanarmendamine küunte ääres.)

egmä mö radoim ehtassai, tämbä sormiš kaik lihapii-
kod (Sid.) 'Eile me töötasime öhtuni, täna on sörme-
des kõik lihanarmad'.

Molemad liitsõna osised esinevad keeles iseseisvate-
na, puik tähendab laastu, kildu.

lu 'luu'.

ukon tütär a_iab, ühted lut_kor'ias kol'atas (NE, I, 5)

'Vanamehe tütar sõidab, ainult luudrees kolisevad'.

uk ne_tse libū, nei_tasukāžen sei, pätsin_kot'skhu lut_

kristate pan (NE, I, 40) 'See vanamees tõusis, tūd-

ruku soi, ahjuauku luud risti pani'. mutskaidab i

paizotab, luhuzid' i tundu (VMLT, 52) 'Väänas ja pais-

tetab, luusid ei tunne'; lu; lu putui kurkhu (CB9,

299) 'Luu sattus kurku'.

Sõna on soome-ugri algupära.

Paralleelselt oma sõnaga kasutatakse ka vene laenu

kost (vt. lk. 23).

luhisk murdunud hammas.)

hambhid' ile, tolko luhiškod (VMLT, 48) 'Ei ole ham-

baid, vaid ainult tüükad'; luhisk; e₂ sus ni ühted

vahvad hambast, kaik ~od (CB9, 301) 'Ei ole suus üh-

tegi tugevat hammast, kõik murdunud hambad'.

Sõna on tuletatud substantiivist luhi kild, tükk.
Seega on nimetus antud sarnasuse alusel.

luč liiges.

luč; sormis ~ud kibištab (CB9, 300) 'Sõrmedel liik-
med valutavad'.

Sõna tuletamisel on olnud aluseks vene sõna люч 'ko-
darлуу, kiir' (VES, 475).

mahud 'magu'.

mahud porotežeb jo vištošküme vot (Sid.) 'Magu on va-
lutanud juba viisteist aastat'.

Sõna esineb väga harva. mahud on asendatud keeles
oleva vene laenuga žemudk (vt. lk. 52). mahud on
germaani laen.

maks 'maks'.

maks tata kibištab (Sid.) 'Isa maks valutab'. tat-
kõle tagrāne i mamkõle maksāne, veikõle veruded,
tsitskõle tsirūžed, kaik kurgõ ictsežen (NVM, 16)

'Isale seljaliha, emale maksake, veljele vereke, õe-
le soolikad, kogu kurk endale'; maks; madžhan m. abu-
tab kukõnsüumišpäi (CB9, 319) 'Lutsu maks aitab kana-
pimeduse puhul'.

Antud tähendusele lisaks kasutatakse sõna vepsa kee-
les nagu soome rahvaluuleski ka 'kallima, armsama,
sõbra' tähenduses: maks ot nētsem mehele (NVM, 151)
'Sõber võttis tüdruku naiseks'.

Sõna on soome-ugriline.

mozg 'aju.

päs mozgud i rakoi ka toukud ile (VMLT, 445) 'Peas
ajud ei tööta, ei ole ka aru'. mä o-ružiaspä ku pa-i
gāhin' pä-mälhe hāmē, da hān-nū i mo-zgud läksiba
(NE, II, 95) 'Ma talle kui paugatasin pead mööda ja
sellel ajudki läksid'.

Sõna on laenatud vene keelest (vrd. мозг 'peaaju')
(VES, 508)). Kõrvuti antud laenuga on keeles ka oma
sõna aivožed (vt. lk. 6).

mod 'nägu.

pihkima modon pihkirüzū (Sid.) 'Pühkima nägu kate-
rätti'. magazin modō louhapā (VMLT, 336) 'Magasin
nägu poranda poole'. - kate, pertine, metshapā modō,
minhūmpā krintiā (NE, I, 18) 'Keera, onn, metsa poole
nägu, minu poole trepp'. ne tse uk ioks da pež modon
da möst ioksob iälge heile (NE, II 68) 'See taat
jooksis ja pesi nägu ja jälle jooksis neile järele'.

... katsibad nored hardjōzed, itsenže nored vauktad
kāduded i puhū ahavōts viheran modožen (NVM, 16)

'Katkesid noored õlad, noored valged käed ja tuul päe-
vitas halja näo'; mod; hijau kaik lapsed ühthe ~ho
(CBЯ, 330) 'Neil on kõik lapsed ühte nägu'.

Esineb väga paljudes liitsonades teise komponendina:
levedmod 'laienäoline', mačakmod 'ümmarguse näoga', kau-
rigmod 'laienäolise hüüdnimi', kardmod 'kitsa näoga',
kablazmod 'pikanäolise inimese hüüdnimi'.

Sõna on germaani laen, esinedes ka teistes läänemere-

soome keeltes.

modpo 'põsk'.

hän händäst mamsit se modpo (NVM, 40) 'Ta teda eite põsele (lõi)'.

modpo tähendab otseses tõlkes 'poolnagu'.

mulač 'rasvakasvaja, paise'.

mulačpä vatišk astū (Sid.) 'Kasvajast mäda tuleb';

mulač; kädhe kazvoi m. (CBR, 336) 'Kätte kasvas rasvakasvaja'.

Substantiiv esineb ka eesvokaalsena. Arvatavasti on

mulač tuletatud vene murretes esinevast sõnast мыка

'vesimäda pois, rakk' (TCMBR, 359).

muna 'munand, muna'.

munad aní sured hänō kadiōš, aig aní žar, aní levedas

jaugat pidab (NE, I, 111) 'Munad hästi suured tal

pükstes, väga kuum aeg, astub, hästi laiali jalad

hoiab'. üks kiā kahted munamud (VMLT, 164) 'Üks song

kahe munaga'. sureā hārgā sured munavad, pu tšuižēā

hārgā pu tšuižēd, mužikaā muga (VMLT, 331) 'Suurel

härjal suured munad, väiksel härjal väiksed, mehel

samuti'.

muna kuulub soome-ugrilisse sõnavarasse.

muskuā 'muskel, lihas'.

hän om sur' i järēd mež' - muskulud aní sured (Sid.)

'Ta on suur ja tugev mees, musklid väga suured'.

Sõna on laenatud vene keelest (vrd. мышка 'lihas,

muskel' (VES, 516)).

naba 'naba'.

naga om langenu (VMLT, 466) 'Naba on alla langenud'.

lenda maša lepkes ülemba nabad, ka andaj kaks sadad

deggoid (NVM, 74) 'Tõsta Maša seelik ülespoole naba,

nii annan kaks sada raha'; naba; sidoda lapsou n.

(CBЯ, 349) 'Siduda lapse naba'.

Adjektiiv nabakaz kasutatakse suure kõhuga laste

kohta. Substantiiv naba on balti laen ja vasteid lei-

dub kõigis läänemeresoome keeltes.

nabarihm 'nabaväät'.

mamsid nabarihman tsapabad (VMLT, 50) 'Eided naba-

rihma lõikavad'; nabarihm; capta i sidoda n. (CBЯ,

349) 'Lõigata ja siduda nabanöör'.

Teine komponent iseseisvana tähendab 'nööri, rihma'.

nahk 'nahk'.

skoki skoki da sampkun nahkam päpä heit (NE, I, 54)

'Hüppas, hüppas ja konna naha pealt maha heitis'.

rindhõdempä nahk (VMLT, 371) 'Rinna peal on nahk'.

ombel nahkoid bu(t)siks (NVM, 67) 'Õmbles nahku tünniks';

nahk; käzis n. kärpistui (CBЯ, 350) 'Kätel nahk muu-

tus kortsuliseks'.

Sõnale nahk leidub vasteid läänemeresoome keeltes.

nena 'nina'.

sinun nena mu kover (Sid.) 'Sinu ninaluu kõver'. kažin

händ nenha čokta (Sid.) 'Kassisaba ninasse pista (ar-

vati, et aitab nohu vastu)'. nenha sanub, tariž jas-

nas (Sid.) 'Ninna räägib, tarvis selgelt'. ...ne.nan

hired mamsi seibäd (NE, I, 30) 'Nina hiired eidelt
soid'. henniteitap ka nenan puhastab (VMLT, 54)

'Aevastad, siis nina puhasta'. miak sinei baboi nena
sur? (NVM, 85) 'Miks sul, vanaema, on suur nina?'.

emboi lodaita, nenaha lodaidan, nasmork om (VMLT, 310)

'Ei saa rääkida, ninna räägin, nohu on'. nenakär-
pištada n. (CB9, 356) 'Nina krimpsutada'.

Sona esineb siin palataliseeritud kui ka palatalisee-
rimata n - ga.

Vasteid leidub läänemeresoome keeltes. Agjektiiv
nenakaz tähendab nii 'suure ninaga' kui ka ülekantud
tähenduses 'ninakat inimest'.

nenä esineb ka liitsõnades ühe komponendina: kärpu-
nenä 'suureninaline', kärznenä 'nõsunina', nüprusnenä
'lõmmisnina', regaänenä 'tattnina' ja torviknena 'irooni-
line ütlemine suureninalisele'.

nenaaigi 'ninaots'.

nenaaigjan sibitab - kenni lapsen tegeb kenni mukazõ
(Sid.) 'Ninaots sügeleb, keegi lapse teeb kellegagi'.

nenadg; adgan sibitab - ken-ni kolob (CB9, 356)

'Ninaots sügeleb - keegi sureb'.

nenarorsk 'kohteline nina osa'.

nenarorsk heled (Sid.) 'Ninakõhr on valus'.

nenasärmud 'ninasõõrmed'.

Sidorovost üleskirjutatud variandi kõrval on veel
nenasälgmed, nenabärmud; hanou levedad n. (CB9, 357)

'Tal on suured ninasõõrmed'.

nišk 'kukal'.

i mahta virsut₂ tehta, ka mužik niškha andab (VMLT, 88) 'Ei oska viiske teha, mees vastu kaela annab'.

nišk; ~an kibištab - lumeks (CB9, 361) 'Kukal sügeleb - lumeks (läheb)'.

Substantiiv esineb ka liitsõnas šiganišk 'valu kaela piirkonnas'. niškaḡ kibištab, 'tedan šiganišk važihe (~tartu) milēn (VMLT, 385) 'Kukal valutab, näed (kindlasti) mumps tuleb'; šiganisk; s. važihe, ni- kuna ī anda pād kätä (CB9, 508) 'Kael jäi haigeks, ei saa kuhugi pead keerata'.

Sõna on läänemeresoomeline, sünonüümiks vene laen zateak (vt. lk. 52).

niža 'rind, nisa'.

mam tuḡob uinotamha, nižad andab lapzele (VMLT, 147) 'Ema tuleb uinutama, rinda annab lapsele'. īe mai- dod nižoiš (Sid.) 'Ei ole piima rindades'. niža; imetada ~u (CB9, 362) 'Imetada rinnaga'. nižan pä- hut (CB9, 447) 'Rinnanibu'.

Rinnapiima kohta öeldakse nižamaed ja ka ainult maed. niža on olemas läänemeresoome keeltes.

näguine 'silmatera'.

Leidub ka teisi häälikulisi vorme: näguine, nägjäne (CB9, 371). Sõna on arvatavasti tuletatud verbist nähtä 'näha'.

näp 'näpp, sõrmeots'.

poutin -in (Sid.) 'Põletasin näpu'.

Peale sõrme tähendab näp ka mõõtühikut: näp sojad
(Sid.) 'Näpuotsatäis soola'.

Sõna on läänemeresoomeline.

nuna 'mehe ja poisi suguorgan.'

nun heile komitetõle erasile (VMLT, 410) 'Penis

neile komiteedele igasugustele'. ni nuna elgenda

(VMLT, 440) 'Ei midagi ei saa aru'. lehman möimä,

lähtmid möimä, a kostja nunan möi (VMLT, 440) 'Leh-

ma müüsime, mullikad müüsime, aga Kostja tühja müüs'.

Sõnal on ka eesvokaalne variant nuna (CB9, 370).

nuna on minetanud praegu oma esialgse tähenduse ja muutunud eitust tugevdavaks sõnaks.¹⁰

nuna sünonüümiks vepsa keeles on kok (vt. lk. 22).

Sõna kuulub deskriptiivsete sõnade perre, vasteid leidub ka teistes läänemeresoome keeltes.

närv 'kube.'

närv; mado kokaiž, ka sonod libuŋihe ~oihesai (CB9, 374) 'Uss nõelas ja sooned paistetasid kubemeni'.

Sõna on germaani laen. Keeles kasutatakse substantiivi närv väga harva.

õlg 'õlg.'

hibused õgil (Sid.) 'Juuksed õlgadel'. lebazuht,

da mõst ouga, e sai händikhan da tašši haneŋ kodhe

(NE, I, 52) 'Vähe puhkas ja taas õlale võttis hundi

¹⁰ L.Kettunen, VMLT, lk. 440.

ja kandis ta koju'. a hī skokkahtiba né velled, ko-
tomkad ūgha i uidiba (NVM, 43) 'Aga nad hüppasid
need vennad ja seljakotid õlale ja põgenesid';

oug, uug; kandista parded ~ au (CB9, 606) 'Kanda pal-
gid õlal'.

Sünonüümiks on hardod (vt. lk. 11).

Sõna on soome-ugriline.

Substantiivil on mitu häälikulist varianti.

oc 'laup'.

drugā sūr oc (Sid.) 'Sõbral on suur laup'. kärbhehe
ištui oca₂ (Sid.) 'Kärbes istus laubale'. mō radamā
higes nakus ots (VMLT, 153) 'Me siin teeme tööd, laup
higine'. po₂o₂e a jō ka o₂tsas kudmō paštab (NE, I,
72) 'Õue sõidab, siis laubalt kuu paistab'. kaikid
mužikōt tervhid nägel, ni keu i vōnd leütä o₂tsas ni
mida (NE, I, 70) 'Kõiki terveid mehi vaatas, ei kel-
leltki võinud leida^{laubalt} midagi'; oc; korged oc (CB9,
374) 'Kõrge laup'.

Sõna on soome-ugriline.

paizē 'paise'.

paizespäi jōksob rūgvezi (Sid.) 'Paisest tuleb mäda';
paizē; paizo; sōrm om ~škes (CB9, 393) 'Sõrm on
paistes'.

Sünonüümideks on bulk (vt. lk. 8), mulač (vt. lk. 32).

Vasteid leidub läänemeresoome keeltes.

pask 'roe, pask'.

aps situzē ka häkerdab, perskespā paskun häherdab

(Sid.) 'Laps kui situb, siis persest paska välja
ajab'. paskandop_silmät_päha (VMLT, 296) 'Pasandab
silma pähe'.

pask on vähem^mkasutatav kui sünonüüm sit (vt. lk. 48).
Substantiivist pask on tuletatud uus substantiiv
paskandus; pask|taud; tomičainé kuivatas i gōdas ~es
(CB9, 402) 'Kõhulahtisus; Toomingamarju kuivatatakse
ja juuakse kõhulahtisuse korral'.

pask kuulub soome-ugri sõnavarasse.

paža 'mäda'.

pahkaspä paža voddab (CB9, 403) 'Paisest voolab mäda'.

Sõna on arvatavasti tuletatud substantiivist pask
ja nimetus on antud välise sarnasuse alusel.

peigo 'pöial'.

каблукад om ku peiglod (VMLT, 65) 'Viisud on kui
pöidlad'. amaižes om käba, kädes peigo (VMLT, 361)
'Kindas on pöial, käes pöial'.

On ka teisi häälikulisi variante: peiguu, pegüü
(CB9, 406).

Sõna on soome-ugriline.

pern 'pörn'.

Vepsa keelest on sõna praegu kadunud. Vasteid lei-
dub läänemeresoome keeltes.

perze 'perse, tagumik, istmik'.

perskesi лаулub: kuki лаулū, anda surkunigas kivi
šeratile lapsile (NE, I, 117) 'Tagapooles laulabki:
kukk laulab, anna, suurkunigas, kivi lastele'. kuk

perskō verñihe: "io perze vet!" (NE, II, 51) 'Kukk tagapoolt keeras: "jo, perse, vett!"'. istuin istuin da perskem porotaškańz' (VMLT, 52) 'Istusin, istusin ja perse hakkas valutama'; istundad i navodi, perskō aAa istu (VMLT, 318) 'Istumist ei armasta, perseli ära istu'.

Samas tähenduses kasutatakse vepsa keeles substantiivi tagama.

Liitsõna perzekoda tähendab jämesoolt ja esineb keeles väga harva.

Sõna on läänemeresoomeline.

perze-polišk 'tuhar'?

ühtea perze-poliškoA istud (VMLT, 319) 'Ühel tuharal istud'. perze-polišk; Aakšin tomespei da muga ~poliškon satatin, eskei istta emboi (CBZ, 409) 'Kukkusin toomingalt ja nii pörutasin istmiku ära et ei või istuda'.

Otseses tõlkes on sõna tähenduseks pool istmikku?

perze-rahnik 'tagumik'?

Otseses tõlkes 'persetuhar'. Antud sõnast rohkem kasutatakse substantiive tagarahnik ja rahnik (vt. lk.43).

pinz 'naise suguelundid'.

né tse mamš Aagez agheme päe de pinzun rebiti

(NVM, 32) 'See eit kukkus äkke peale ja häbeme rebis katki'. mamši pinzus pirbitab a ukō kadjõš kubab

(VMLT, 330) 'Eidel häbemes kõdistab, aga taadil pükstes liigutab'. pinž hurame jaugame vild (VMLT,

342) 'Häbe on vasema jala poole viltu'.

Substantiiv on tulnud vepsa keelde norra murretest.

pidamized 'menstruatsioon?'

Sõna on arvatavasti tuletatud verbist pidada 'hoida kinni, pidada.'

po 'naise suguorgan?'

po kämne kabitaze - nagr'iz (NVM, 234) 'Häbet käega kraabitakse - naeris'.

B. Collinderi arvates kuulub sõna ühte sm puo 'põhi, suguorgan, mns puj tagapool, hnd pyi persega ja on seega uurali päritolu.¹¹

pohi 'jalatald, põhi.'

pohjad s'ibitab (Sid,) 'Jalatallad sügelevad'. Sidorvos esineva variandi kõrval on veel poŋg (CBŋ, 425).

Sagedamini kasutatakse substantiivi liitsõnana: jagan-pohi (vt. lk. 16).

Sõna on läänemeresoomeline.

polv 'põlv.'

van'ka sanub: lenda lep'ked ülembä pūved, ka andan sada rublād (NVM, 73) 'Vanka ütleb: Tõsta see elik ülespoole, ^{põlve} annan sada rubla'. vanh'il' kibištap puu'vet

kezraižed (CBŋ, 201) 'Vanadel valutavad kederluud ja

põlved'; polv, puu'ven, puuv; laps istub'batan polvi (CBŋ, 430)

'Laps istub isa põlvil'.

polv on soome-ugriline sõna.

¹¹ B. Collinder, FUV, lk. 51.

počkad 'neerud.'

počkad kibištāb, tariž l'ekarstvōn jōdā (Sid.) 'Neerud valutavad, vaja rohtu juua'.

počkad on laen vene keelest (vrd. vene ночка 'neer' (VES, 833). Sünonüümiks on südeimuna (vt. lk. 51).

purend 'valu, murre, song?'

nārvos purend om, kibištāb (Sid.) 'Kubemes on song, valutab'. hān tēdī, kut purendan abutadas (CBḂ, 440) 'Ta teadis, kuidas songa rāvīda'.

Substantiiv purend on arvatavasti tuletatud verbist purda 'hammustada, pureda'.

pä 'pea'.

plēšikas pä (Sid.) 'Paljas pea'. pähā andan tuzan (Sid.) 'Pähe annan hoobi'. kārī pā sē pōlogā da pāzu sina, ka i sad (NE, I, 16) 'Keera pähe suurlina ja lasku sinna, nii saadki'. hān iknañ razāhtōt i furāškam pāspā tatī, bašib... (NE, I, 26) 'Ta akna virutas puruks ja heitis mütsi peast, ütleb'. da silmad hān sē teg' i pān teg' (NE, I, 73) 'Ja silmad talle tegi ja pea tegi'. tarbis sukta pād (VMLT, 41) 'On tarvis pead kammida'; pā; sidoda pähā paik (CBḂ, 447) 'Siduda pähe rätik'.

Deminutiivi pāhut kasutatakse nii 'pea kui ka ülemise tipu, nibu tähenduses: nīžan pāhut (CBḂ, 447) 'Rinnanibu'. Substantiiv pā esineb ka liitsõnades: kivipā 'kangekaelne, põikpäine inimene', haikanpā 'molutaja', takkīžpā 'sasipea', tužopā 'id', soskpā 'id', saŋgetpā

otseses tähenduses suure peaga inimene, ülekantud tähenduses puupea, mõistmatu inimene.

Sõna on soome-ugriline.

päpõ 'põsk'.

a uk_sē händäst päpõhe (NVM, 40) 'Aga taat see teda (lõi) vastu põske'.

Otseses tõlkes on sõna pool pead. päpõ on moodustatud samal viisil kui modpõ (vt. lk. 32) ja rožapõ (vt. lk. 45).

pälagi 'pealagi'.

pälage plēs (Sid.) 'Pealeal on paljak'.

Pealae nimetusena kasutatakse ka pämä; mä ku pai-gāžin pämalhe (VMLT, 300) 'Ma kui paugatasin pealaele'.

pätaud 'nohu'.

minan p.om, nenaspäi vaigatab (CB9, 455) 'Mul on nohu ja nina tilgub'.

Otseses tõlkes on tähendus 'peataud', kaasneb ju nohuga ka peavalu.

pök 'köht, magu'.

lapsõ čoma pök (Sid.) 'Lapsel on ilus köht'; pök (CB9, 456).

Deskriptiivne sõna, millel on vasteid soome ja karjala keeltes, kus tähenduseks on köht laste keeles.

pädk 'kand'.

tariž pesta barbhad da pädkad (Sid.) 'Vaja pesta

varbad ja kannad'.

pädk esineb paralleelselt oma sõnaga kand (vt. lk.17) ja on tuletatud venekeelsest sõnast натка 'kand' (VES, 934).

rahnik 'tuhar'.

tšoma hänō tagarahnik (VMLT, 330) 'Ilus tal on tagumik'; rahnik (CBQ, 461).

rahnik esineb ka liitsõnades: perzerahnik ja tagarahnik tähendusega 'istmik, tuhar'.

rahnik on küsimärgiga ühendatud soome rahnikko 'punutud, palmitsetud nõör' ja Lüüdi murdes esineva sõnaga rahnikoittu 'kahest nahast neljatahuliseks palmitud nõör'.

Sõna on tuletatud arvatavasti substantiivist rahna 'laastupuu kild'.¹²

rega 'tatt'.

rega nenaspä ujubad (Sid.) 'Tatt ninast tuleb'; rega; r. vaub, pihki nena (CBQ, 467) 'Tatt jookseb, pühi nina'.

rega kuulub deskriptiivsete sõnade hulka, vasteid leidub läänemeresoome keeltes.

rikmallaine 'sõna kasutatakse ülekantud tähenduses, märkimaks lohukesi'.

rik|mallaine; külaine lapsut, mod ~mallaižil (CBQ, 472) 'Laps on täidlane, nagu lohukestes'.

Otsene tähendus sõnal on 'väike nõu'.

¹² SKES, III, 714

rind 'rind'.

rindhat kibistab, ahtaz rindhiz (VMLT, 143) 'Rind valutab, kitsas rinnus'. teghe hond rindhis (VMLT, 278) 'Rinnus hakkas paha'. kazan muga i radei sižud doroga i sibhou tokāz irindhize, misto sižuiž (VMLT, 72) 'Pani seisma teele ja teiba surus rinda, et seisaks'; rind; r. om rutti (CB9, 472) 'Rinnal on punetus'.

rind kuulub germaani laensõnade hulka.

rindaz 'rangluu'.

rindazud ani sured (Sid.) 'Rangluud on väga suured'. rindaz; ~ ud kokotadas (CB9, 472) 'Rangluud paistavad välja'.

ripsud 'ripsmed'.

ripsud mustad (Sid.) 'Ripsmed on mustad'. rips; r. silmha mäni (CB9, 473) 'Ripse silma läks'.

Substantiivi kasutatakse nii lihtsõnana kui ka liitsõnana silmaripsud (vt, lk. 48).

Vasteid leibud kõigis läänemeresoome keeltes.

robra 'roie'.

robrad katkeita (Sid.) 'Roided murda'.

Sõna tuletamisel on lähtunud venekeelsest sõnast

peŕpo 'roie, küljeluu' (VES, 989). Sünonüümiks on oma sõna külg (vt. lk. 27).

rodinka 'sünnimärk'.

modō must rodinka (Sid.) 'Näos on must sünnimärk'.

Laen vene keelest (vrd. родинка 'sünnimärk' (VES, 1007)).

ropak 'rõugearm.'

jälges rokod ropakad tegesē rožame i hibjame (Sid.)

!Pärast rõugeid jäid rõugearmid näole ja kehale'.

ropakeid rožame (VMLT, 48) 'Näol on rõugearme'.

ropak on arvatavasti tuletatud substantiivist rok
'rõuged', millele leidub vasteid ka soome ja karjala keeles.

roža 'nägu.'

roža redukaz (Sid.) 'Nägu on must'. oli hiläzoi ku-

hark i diki tšoma oli rožame (NVM, 77) 'Oli neil

söögikeetja ja ta oli väga ilus näolt'. darja i mar-

ja kohtatusi kačsusoi a i vaigoi rožid ühtes panda,

lagi da Java (NVM, 132) 'Darja ja Marja vastastikku

vaatavad, kuid ei voi nägusid vastu panna - lagi ja

põrand'.

Sõnal on sageli halvustav varjund. Substantiivist on

moodustatud adjektiiv rožatoi, mis tähendab näolt

inetut. Sünonüümina kasutatakse substantiivi mod

(vt. lk. 31). Sõna on laenatud vene keelest (vrd.

vene по́ра 'nägu, larhv, lõust' (VES, 1008)).

rožapol 'põsk.'

uk se händast mamšit rožapolhe (VMLT, 345) 'Taas see

seda eite (lõi) põsele'; rožapol; ~polen paižot

(CB9, 481) 'Põsk paistetas üles'.

Otseses tõlkes on sõna tähenduseks pool nägu, nii

nagu sõnadel modpol (vt. lk. 32) ja päpol (vt.

lk. 42).

runḡ 'selg vöökohast abaluudeni.'

äikäiduz äikahtab, kibištab ru gun (VMLT, 53) 'Nõia-
nool pistab, selg valutab'. i tše jän runḡile (VMLT,
226) 'Ise jän selili'.; runḡ; ~on kibištab (CBḶ, 484)
'Selg valutab'.

Vasteid leidub soome-ugri keeltes, kus sõnal on 'keha,
tüve' tähendus.

räbinad 'tedretähnid.'

räbinoikaz mod (Sid.) 'Tedretähniline nägu'.

räbinad on tuletatud vene sõnast рабина 'tähn' (VES,
1022).

sap 'sapp, sapipõis.'

Sidorovost üleskirjutatud vormi kõrval esinevad veel
sapp, säp; ristit uppoz da kuni s. ii houkte, ka ii
libu vedeme päle (CBḶ, 497) 'Inimene uppus, kuid kuni
sapipõis ei lõhke, ta ei uju veepinnale'.

Vasteid leidub soome-ugri keeltes (vrd. sm sappi,
mdĕ sepe, ung epe).

sarakoda 'odraiva silmas.'

konz om sarakoda ka kahthe sormhe sidotas nitijzed
ristha (CBḶ, 497) 'Kui on odraiva silmas, seotakse
kahele sõrmele niidid risti'.

Sünonüümi koiranniža (vt. lk. 22) kasutatakse sage-
damini.

selḡ 'selg.'

kuivas suhrīd, kotomkha pañ suhrīd, i davai kotomkan
selgha i läks tehe, tsari most mänmhä (NE, I, 20)

'Kuivatas korpe, kotti pani korpe, koti siis selga ja läks teele, tsaari juurde minema'. odvā io hān-dikhan kodhepā selgas kandab... (NE, I, 49) 'Vaevalt hunti seljas kodu poole kannab'. hān tagaspāti tohsō norā ku šarahtōt veliet selgamu (NE, I, 64) 'Ta tagantkätt kui tohuse nõoriga lõi venda selga mööda'. Levinum häälikuline variant on süug; ~an kibištāb (CBḡ, 504) 'Selg valutab'.

Selg kuulub oma sõnavarasse.

selgrod 'selgroog'.

selgrodan sībitāb (VMLT, 104) 'Selg sügeleb'.

süugrod (CBḡ, 505).

silm 'silm'.

kondian silm seinā - oks (seinā) (NE, I, 125) 'Karu silm seinas - oks (seinas)'. hān basīb miān silmam puhkaz, sida mā hānen i pōrastōtīn, kunutā basīb silmamu (NE, I, 35) 'Tema räägib, minul silma tor- kas, sellepärast mina teda, räägib, eksitasingi, piitsaga, räägib, mööda silmi'. kaks vellest läheten olobad, üks te keskes: silmad (VMLT, 381) 'Kaks venda lähedal elavad, üks tee vahepeal, silmad'. koiran- niža silmha kasvab, a spravitada leippaja lāmā (VMLT, 216) 'Odraiva kasvab silma, aga parandada võib leiva palaga, soojaga'; süug; mustad ~ad (CBḡ, 535) 'Mustad silmad'. Sõnaraamatus antud variant on vepsa keeles rohkem levinud.

Hüüdnimeses esineb ühe komponendina sageli silm:

buluksilm' punsilm', paukosilm' jõllsilm', mügosilm' id.',
riigosilm' id.', rippisilm' inimene, kes pilgutab palju
silmi', pörusilm' id.', pisksilm' pilusilm' ja suusilm
' suurte silmadega'.

Vasteid leidub kõigis soome-ugri keeltes.

silmankar' silmaauk'.

hänõ silmäkarad ani sured (Sid.) 'Tal on silmaaugud
hästi suured'.

Liitsõna teise komponendi etümoloogia on selgitatud
kar (vt. lk. 18).

silmariipsud' silmaripsmed'.

silmariipsud pitkad (Sid.) 'Silmaripsmed on pikad'.

silmariipsud kõrval kasutatakse ka lühemat vormi
riipsud (vt. lk. 44).

silmanajuine' silmaalune'.

silmanajuine; sümalajuine; ~ ajuizēd sibi tab - voi-
kuks (CB9, 535) 'Silmaalune sügeleb - nutuks'.

silmanmuna' silmamuna'.

silmanmuna om käbed da sibi tab (Sid.) 'Silmamuna on
punane ja sügeleb'.

Silmade nimetusega on seotud ka haigus kukoinsilmad
' kanapimedus'. mādehen maks abutab kukonsüumišpäi
(CB9, 243) 'Lutsu maks aitab kanapimeduse korral'.

sit' väljaheide, sitt'.

homentso nouz, män sitame, zavodī sittāzē, heit (NE,
I, 117) 'Hommikul läks sitale, hakkas sittuma, alus-

püksid avas'. kařziniknaha haugod rojib - situse
(NVM, 14) 'Suluaknasse halge heidab - situb'; sit;
putuin' kondgan lämbile voile (CBŕ, 514) 'Sattusin
karu värskele sitale'.

Sõna on soome-ugri algupärane.

sirc 'süda'.

sircun porotab (Sid.) 'Süda valutab'.

sirc on tuletis vene sõnast сердце 'süda' (VES, 1063).

slinad 'ila, sülg'.

slinat sülged avame suspei (VMLT, 250) 'Sülge süli-
tad pörandale suust'.

Sõna on laenatud vene keelest (Vrd. vene слина 'sülg,
ila' (VES, 1100)).

son 'soon, veen'.

veddab nivelehiš soned (VMLT, 135) 'Sooned tirivad
liikmes'; son; ukolad pandas ~he (CBŕ, 519) 'Veeni
pannakse süste'.

Sõnast son on moodustatud adjektiiv sonokaz 'sooneli-
ne; sonokaz käzi (Sid.) 'Sooneline käsi'.

sorm 'sõrm'.

kaikiš sormiš olid lihapuikod (Sid.) 'Kõigis sõrmedes
oli nahk küunte juurest narmendunud'. keskõ lavat
tuuk, tuukus ümbri sormēt tšapetūd äi (NE, I, 88)
'Keset pörandat tool, tooli ümber äralõigatud sõrmi
palju'. ota sormed ne suspä (VMLT, 90) 'Võta sõrmed
need suust'. sormēn suruš palāne ol' lud (VMLT, 179)
'Sõrmesuurune palake oli luud'; sorm; ozutouda ~üu

(CB9, 519) 'Näidata sõrmega'.

Sõna kuulub oma sõnavarasse.

Sõrmede jaoks on kasutusel ka erinimetused: põidlale järgnev sõrm on imetoisõrm nimetu sõrm, pikima sõrme kohta öeldakse sütsõrm suur sõrm, järgmine on oräsõrm näitaja sõrm ja kõige väiksem on saanud endale hellitava nime čakansõrm, see on deminutiiv sõnast čak 'veri' (vt. lk. 52).

su 'suu'.

ota sormed ne suspä (VMLT, 90) 'Võta sõrmed need suust'. a hän süłgi suspäi necen lihan (VMLT, 203) 'Aga tema sülitas suust selle liha'. täüs sta iāne vauktid hambhāzid - täüs suhud vauktid hambhāzid (NE, I, 123) 'Täis aed vageid lambaid - täis suu valgeid hambaid'. miak sinei baboi sur su? (NVM, 85) 'Miks sul, vanaema, on suur suu?'; su; suu; mužik sun avaiž, čort suhu süugi (CB9, 524) 'Mees suu avas, kurat suhu sülitas'.

Sõna on soome-ugriline.

suuagi 'suulagi'.

suuagi; puutta s. (CB9, 526) 'Põletada suulage'.

südankoht 'magu'.

Esineb ka teisi häälikulisi vorme: südei koht; ~koh-
tun kibištāb (CB9, 531) 'Magu valutab'.

Otseses tõlkes on sõna tähendus seesmine kõht, sest südei tähendab vepsa keeles sisemine, seesmine.

Sünonüümiks on vene laen želudk (vt. lk. 52).

Teise komponendi etümoloogia on selgitatud koht (vt. lk. 21).

südeimuna 'neer?'

Moodustatud samal teel kui eelminegi sõna, otsene tõlge seega 'seesmine muna'.

süda'in 'süda?'

Südame tähenduse kõrval on sõnal veel 'sisemuse' ja loomadest kõneldes 'sisikonna' tähendus. Häälikulisi variante on väga palju: südam, südei, südam, süda; mina ambuin, putui hänno ~ mehe (CB9, 532) 'Ma lasksin, sattus talle südamesse'.

Kogu Vepsas kasutatavaks sünonüümiks on heyg (vt. lk. 41). Sidorovos tuntakse vene laenu sirc (vt. lk. 49).

sübl 'vistrik?'

en teda mi tegi süblüižen kähde (VMLT, 39) 'Ei tea, miks tuli vistrik käele'. kaik niygoimile mu tsubile süblile libub hibj, ruskite (VMLT, 344) 'Kõik sellistele väikestele vistrikele tõuseb ihu, punastele'.

Sõna on soome-ugriline.

sär 'säär, sääreluu?'

me tsha käudes säred räskit (VMLT, 212) 'Metsas käies säared rebisid puruks'. andan särimu ja perzetmu (VMLT, 361) 'Annan mööda säari ja perset'. säriteras om mäkus (VMLT, 273) 'Sääres on mari'. jaugan kibištap kesk särō (VMLT, 336) 'Jalg valutab keset säärt'.

Vasteid leidub läänemeresoome keeltes ja mordva keeles.

čak veri.

tšak se hänõ pahkub goíu kogõle (VMLT, 343) 'Veri see tal hüübib aina kokku'. hänõ tšak otta hard'jaspä (VMLT, 42) 'Talt võetakse verd õlast'. tšakad läks eskā nenaspä (VMLT, 37) 'Verd tuli palju ninast'; čak; c.lähtob nenaspäi (CBŕ, 54) 'Veri tuleb ninast'. Sõna on olemas soome ja karjala keeles, tähendus on muutunud (vrd. sm sakka 'sade, sete', krj sakka 'sade', krjL tšakku 'hüüdnimi putukalistele').¹³

čak on peaaegu täiesti väljatõrjunud substantiivi veri (vt. lk. 54).

časkaene 'põlvekeder.'

rambičen, časkaene kibištab (Sid.) 'Lonkan, põlvekeder valutab'.

Tuletamisel on lähtunud venekeelsest sõnast чашка 'põlvekeder' (VES, 1376).

zateak 'kukal.'

...rahāžed iaugažed i kuudāžet käduded, zatil'nikaspā kudmō paštab ... (NE, I, 119) 'Hõbedased jalad ja kullased käed, kuklalt kuu paistab ja laubalt päike paistab'.

zateak on vene laen (vrd. затялок 'kukal' (VES, 344)).

žeaudk 'magu.'

žeaudkan kibištab, tariž čajun jodā hinišpä (Sid.)

¹³ SKES, IV, 951.

'Magu valutab, peab teed jooma rohtudest'.

Sünonüümiks on südankoht (vt. lk. 50).

tävu 'kops.'

tävu (CB9, 595).

A. Saareste oletab, et varem oli inimeste kopsu tähistamiseks sõna tähi, sm tävy 'Lunge', kuna kops tähendanud looma kopsu. Et talurahval oli peamiselt loomadega tegemist, siis võis kops 'Fischblöse' aja-jooksul eemale tõrjuda tävi 'Lunge'.¹⁴

Sõna on soome-ugriline.¹⁵

vac 'köht, rasedus.'

sä ku₂ korvī₁ ala vacā (Sid.) 'Kuula kõrvadega, mitte kõhuga'. i se·ŋka a·ndāž, a va·nhemp titār va₂tsamu a no·remb anī no·r (NE, I, 33) 'Ja Senka annaks, aga vanem tütar on rase ja noorem liiga noor'. ūg da mamš läksībad va₂tsaspā, zavodībad ouda anī tšomas (NE, I, 50) 'Taat ja eit tulid kõhust, hakkasid elama väga hästi'. päivā joda tšai min' nī paremp kümne tšashusā, nālgāžē₂ va₂tsa₂ (VMLT, 380)

'Päeval on kõrge parem tead juua kümneni, nii tühjale kõhule'. kābedad mugomad jure₂, va₂tsa₂ kibus ma jolīn, rindhīde₂ kibus (VMLT, 179) 'Punased sellised juured, kõhuvalus ma jöin, rinnavalus!', vac kuulub soome-ugrilisse sõnavarasse.¹⁶

¹⁴ A.Saareste, LVEM, lk.94-96.

¹⁵ B.Collinder, FUV, lk.62.

¹⁶ B.Collinder, FUV, lk.123.

veri 'veri.'

tatkõle taqrāne i mamkõle maksāne, veikõle veruded...

(NVM, 16) 'Taadile seljaliha, emale maksake, vennale vereke'; veri; pahkaspei lähteb vatišk verenjeke (CBŕ, 626) 'Paisest tuleb mäda verega'.

veri kuulub soome-ugrilisse sõnavarasse.¹⁷

võdm 'keskkoht, talje.'

võdmän kibištaškānz, voslõlen võdmän da spravise,
skipitari tahktan (VMLT, 240) 'Vöökoht hakkas valu-
tama, vihtlesin vöökohta ja paraneb, tärpentiiniga
hõõrun'; võdam; tahktad ~man nécü lékarstvõ (CBŕ,
648) 'Määrid vöökohta selle rohuga'.

Sõna on tuletatud arvatavasti substantiivist võ, mis kuulub soome-ugrilisse sõnavarasse.¹⁸

¹⁷ B.Collinder, FUV, lk.124.

¹⁸ B.Collinder, FUV, lk.64.

KOKKUVÕTE

Eelnevast käsitlusest selgub, et somaatiline sõnavaara jaguneb päritolult kahte suurde rühma: genuiinsed ja laensõnad. Suurema rühma moodustavad genuiinsed sõnad, mida omakorda võib jagada soome-ugrilisteks ja läänemeresoomalisteks sõnadeks. Kokku on diplomitöös vaadeldud 170 substantiivi. Genuiinseid tüvisõnu on ⁸⁰, neist soome-ugrilised on järgmised substantiivid: aivožed, čarbħaz, ħabin, ħeŋg, igin, jäg, kaemoŋ, karaine, kel, kindled, kulm, kuzi, käzi, ███, kūnamambrusŋ, kūnz, laba, lu, maks, muna, og, oc, pask, pēgoŋ, po, polv, pä, ruŋg, sapp, selg, silm, sit, son, sorm, su, sūdaiŋ, sūbl, vac, veri, võdm.

Läänemeresoomel päritoluga on: bulk, higi, hiškēd, hibusēd, ħuŋ, kaudim, kand, kertēh, kibed, kindrēd, koht, kok, komb, korf, kāmen, kārp, kūlg, lēg, luhišk, nēna, nišk, niža, nāguine, nāp, nūna, paiže, pern, perze, pidamižed, pohi, pök, raħnik, rega, ripsud, ropak, sār, čak.

Liitsõnu, mille üheks komponendiks on eespool loetletud tüvisõna, on 52.

Vepsa keele somaatilises sõnavaras on ka selliseid sõnu, millele substantiivsed vasted sugulaskeeltes puuduvad, kuid on olemas ühised verbid. Sellisteks substantiivideks on komb'põlv', mis on tuletatud verbist kompistuda 'põlvili langeda'; pidamized 'menstruatsioon' on tuletatud verbist pidada 'kinni hoida, pidada'; verbist purda 'pureda, hammustada' on moodustunud substantiiv purend 'valu, song'.

Ulekantud tähenduses kasutatakse sõnu rikmallaine 'tohust nõu', mis somaatilises sõnavaras märgib 'augukeesi põskeded'; hijampeza 'varrukasuudme' tähenduseks on 'kaenlaauk'; luhi 'laastupuu kild' on andnud tuletise luhišk 'murdunud hammas'.

Somaatilises sõnavaras on kasutusel ka rahvaetümo- loogiat, mille tulemuseks on sõnad koirankuzi 'vesivill' ja koiranniža 'odraiva silmas'.

Laensõnad on kas balti, germaani, slaavi või vene päritolu, töös on neid 32. Balti laene on neli: hambaz, kag, karš, naba. Germaani laenudeks on hardod, hibi, mahud, mod, rind, bard, mida peetakse ka küsimärgiga vene laenuks. Slaavi algupära on liitsõna krist ku esimene osis krist. Kõige rohkem on vene laene: bok, bordovic, brob, gulak, kist, košt, leim, mozg, mulač, musku, počkad, pädk, robra, rodinka, roža, räbinad, sirc, slinad, časkaene, zatek, žeudk ja küsimärgiline bard.

Vene laenude rohkus seletub vepslaste tiheda kontaktiga venelastega. Et vepslased on kakskeelsed ja

vepsa keelt räägitakse vaid kodus, on loomulik, et vene lae-
nud keelde tungivad. Somaatilises sõnavaras kasutatakse
sagedamini paralleelselt vepsa- ja venekeelseid sõnu:
brob ja kulm; košt ja ku; gurb ja selg; mozg ja aivožed;
robra ja külg; zateak ja nišk. Üksikutel juhtudel tun-
takse veel vaid venekeelset nimetust: poškad südeimuna
asemel; zeudk on asendanud mahud.

Substantiivi hük algupära on tundmatu.

Somaatilise sõnavara uurimine näitab, et antud sõ-
narühm kuulub kõige varasemasse sõnavarasse ja on säili-
nud peaaegu muutumatuna käesoleva ajani.

INDEKS

aivožed	6	hejgenkurk	12
barbhaz	6	hibi	12
bard	6, 9	hibused	13
bok	7	hibusjured	13
bordovic	7	higi	13
brob	8, 24	higivezi	14
buik	8, 14, 24	higibulk	14, 8
gulak	8	hišked	14
gurb	9	hijampeza	14
habin	9, 7	hoikžom	14, 19
hambaz	9	hu	15
kokihambaz	10	huk	15
maidhambaz	10	igin	15
hambazjur	10	jag	15
hardod	11, 37	jaganaba	16, 28
heng	11, 12, 57	jaganpohi	16, 40
hejgekaraine	12, 18	jaganpaine	16

kag ₂ Λ	16	korvanagi	23
kaemoΛ	17	[korvanagi]	
kaΛudim	17	korvantaguz	23
kand	17, 43	košt	23, 29
kandantaguz	18	kristΛu	24, 15, 19
karainé	18, 48	kulm	24, 8
karf	18	kurk	24, 12
kel'	19	kuzi	25, 22
keleagi	19	kuziburak	25
kerteh	19	kāmen'	25
keskhero	19	kārp	26
keskuslihä	20	kāzi	26
kezrainé	20	kāzitiist	26
kibed	20	kāzivarz'	27
kindΛed	20	kūlg	27, 7, 44
kindred	21	kūlgenaΛmine	27
kišt	21, 31	kūnambrusΛ	27
koht	21	kūnz'	27
koirankuzi	21	laba	28, 16
koiranniža	22, 46	labaΛu	28, 11
kok	22	Λandeh	28, 15, 19
komb	22	leim	28
korf	23	lēg	28
korvanjūr'	24	lihapuikod	29

lu	29	ög	36,11
luhišk	29,10	oc	37
luč	30	paize	37
mahud	30	pask	37
maks	30	paža	38
mozg	31,6	pēgoλ	38
mod	31,45	pern	38
modpoλ	32,42,45	perze	38
mulač	32,37	perzepolišk	38
muna	32	perzerahńik	39
muskuλ	32	pinz	39
naba	33	pidamižed	40
nabařihm	33	po	40
nahk	33	pohi	40
ńena	33	polv	40,23
ńenaagi	34	počkad	41
ńenarok	34	purend	41
ńenasermud	34	pä	41
nišk	35	päpoλ	42,45
niza	35,22	päłgi	42
nuna	36	pätaud	42
ńäguine	35	pädk	42,18
ńäp	35	pök	42
ńärv	36	rahńik	43,39

rega	43	son'	49
rikmallainé	43	sorm	49
rind	44	su	50
rindaz, u	44	su, agi	50
ripsud	44	sär'	51
róbra	44, 48	sübl	51
rodinka	44	südankoht	51, 53
ropak	45	südeimuna	51, 41
roža	45	südäin'	51, 12
rozpoñ	45, 42	čak	52
rung	46	časkaene	52
rābinad	46	zate, k	52, 35
sap	46	že, ņ, d, k	52, 30, 50
sarakoda	46, 22	tävü	53
selg	46, 9	vac	53, 21
selgrod	47	veri	54, 52
silm	47	vödm	54
silmankar	48, 18		
silmaripsud	48, 44		
silmana, uine	48		
silmanmuna	48		
sit	48, 38		
sirc	49, 12, 51		
slinad	49		

KASUTATUD KIRJANDUS

Arumaa, P., Pravdin, B., Veski, J.V., Vene-eesti sõnaraamat, Tartu 1940.

Collinder, B., Fenno-Ugric Vocabulary, Uppsala 1955.

Даль, В., Толковый словарь живого великорусского языка I-4, С.Петербург-Москва 1912.

Hakulinen, L., Suomek kielen rakenne ja kehitys, Helsinki 1968.

Хямяляйнен, М.М., Вепсский язык. - Языки народов СССР, т. III (Финно-угорские и самоедские языки). Москва 1967.

Itkonen, E., Joki, A.J., Suomen kielen etymologinen sanakirja III, Helsinki 1961.

Itkonen, E., Joki, A.J., Suomen kielen etymologinen sanakirja IV, Helsinki 1969.

Kalima, J., Slaavilaisperäinen sanastomme. Tutkimus itämeresuomalaisten kielten slaavilaisista lainasanosta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksina

243, Helsinki 1952.

Kettunen, L., Livisches Wörterbuch mit grammatischer
einleitung, Helsinki 1938.

Kettunen, L., Lõunavepsa häälik-ajalugu II, Tartu
1922.

Kettunen, L., Näytteitä etelävepsästä I-II, Helsinki
1920, 1925, 1926.

Kettunen, L., Vepsän murteiden lauseopillinen tut-
kimus, Helsinki 1943.

Kettunen, L., Siro, P., Näytteitä vepsän murteista,
Helsinki 1935.

Palmeos, P., Eesti keele sõnavara põhifondi soome-
ugrilisest osast, mis on ühine ungari
keelega.- Teaduslikud tööd pühendatud
Tartu Riikliku Ülikooli 150. aastapäe-
vale, Tartu 1952.

Saareste, A., Leksikaalseist vahakordadest eesti
murretes, Tartu 1924.

Зайцева, М., Муллонен, М., Образцы вепсской речи,
Ленинград 1969.

Зайцева, М., Муллонен, М., Словарь вепсского языка,
Ленинград 1972.

Toivonen, I.H., Suomen kielen etymologinen sanakir-
ja I, Helsinki 1955.

Toivonen, I.H., Itkonen, E., Joki, A.J., Suomen kielen
etymologinen sanakirja II, Helsinki 1962.

Tunkelo, E.A., Vepsan kielen äännehistoria. Suomalai-
sen Kirjallisuuden Seuran Toimituksina 228,
Helsinki 1946.

KASUTATUD KIRJANDUSE LÜHENPID

FUV= Collinder, B., Fenn-Ugruc Vocabulary, Uppsala
1955.

NE= Kettunen, L., Näytteitä etelävepsästä I-II, Helsin-
ki 1920, 1925, 1926.

NVM= Kettunen, L., Siro, P., Näytteitä vepsän murteista,
Helsinki 1935.

СВЯ= Зайцева, М., Муллонен, М., Словарь вепсского языка,
Ленинград 1972.

SKES, I= Toivonen, I. H., Suomen kielen etymologinen sana-
kirja I, Helsinki 1955.

SKES, II= Toivonen, I. H., Itkonen, E., Joki, A. J., Suomen kie-
len etymologinen sanakirja II, Helsinki 1962.

SKES, III= Itkonen, E., Joki, A. J., Suomen kielen etymolo-
ginen sanakirja III, Helsinki 1962.

SKES, IV= Itkonen, E., Joki, A. J., Suomen kielen etymolo-
ginen sanakirja IV, Helsinki 1969.

SKRK = Hakulinen, L., Suomen kielen rakenne ja kehitys,
Helsinki 1968.

SS=Kalima, J., Slaaviperäinen sanastomme, Helsinki
1952.

ТСЖВЯ=Даль, В., Толковый словарь живого великорусского
языка I-4, С.Петербург-Москва 1912.

VES= Arumaa, P., Pravdin, B., Veski, J.V., Vene-eesti
sõnaraamat, Tartu 1943.

VMLT= Kettunen, L., Vepsän murteiden lauseopillinen
tutkimus, Helsinki 1955.

MUUD LÜHENDID

e= eesti keel

hnd= handi keel

krjA= karjala keele aunuse murre

krjL= karjala keele lüüdi murre

lv= liivi keel

mdE= ersamordva keel

mns= mansi keel

Sid.= Sidorovo

sm= soome keel

udm= udmurdi keel

ung= ungari keel

РЕЗЮМЕ

Цель дипломной работы — анализ соматического словарного состава вепсского языка, его происхождение и значение. В работе использованы материалы, собранные автором в 1970, 1971 и 1972 году в Ленинградской области, Покситогорском районе в селе Сидорово, а также избранные материалы из словаря М. Зайцевой и М. Муллонен "Словарь вепсского языка" и примеры из текста из следующих сборников: L. Kettunen "Vepsä murteiden lauseopillinen tutkimus", "Näytteitä vepsän murteista", "Näytteitä etelävepsästä" и "Lõunavepsa häälik-ajalugu".

Из дипломной работы следует, что соматический словарный состав делится по происхождению на 2 большие группы: генетивные и заимствованные слова. Большую часть составляют генетивные слова, которые в свою очередь делятся на финно-угорские и прибалтийско-финские слова. Всего в дипломной работе проанализировано 170 слов. Слов с генетивным корнем — 80, из них финно-угорскими являются следующие субстантивы: aivožed 'мозг', varbhaz 'палец(ноги)', henj

сердце, igin 'десна', jäg 'нога', kel 'язык', kindled 'слезы', и т.д. Прибалтийско-финского происхождения являются следующие субстантивы: higi 'пот', hul 'губа', kand 'пятка', koht 'живот', korf 'ухо', habin 'подбородок', и т.д. Сложных слов, одним из компонентов которого является вышеуказанный корень, дано в работе 52 слова.

В соматическом словарном составе вепского языка встречаются и такие слова, у которых нет субстантивных соответствий в родственных языках, но существуют общие глаголы. Такими словами являются: komb 'колени', которое происходит от глагола kompištuda 'опустится на колени', pidamized 'менструация', которое происходит от глагола pidada 'держат, не выпускать'.

В переносном значении используется слово rikmal-laine 'небольшой сосуд', которое в соматическом словарном составе означает 'ямочки на щеках'.

В соматическом словарном составе используются и слова с народной этимологией, результатом которого являются слова koirankuzi 'моча собаки', действительным значением которого является 'нарыв' и koiranniža 'сосок собаки', используется в значении 'ячмень в глазу'.

Заемствованные слова происходят в основном из балтийских, германских, славянских или русского языков. В работе их всего 37. Балтийских заимствований четыре: hambaz 'зуб', kagm 'шея', karv 'волосы на теле', naba 'пуп'.

Германскими заимствованиями являются: hardod 'плечо', hibi 'тело', mahud 'желудок', mod 'лицо', rind 'грудь', bard 'борода',

Славянским заимствованием является первая часть сложного слова krislu-krist 'крест'. больше всего встречается русских заимствований: bok 'бок', bard? 'бородавка', poškad 'почки', sirc 'сердце', и т.д.

Большое количество русских заимствований объясняется близким контактом вепсского народа с русским. Результатом того, что вепсский народ двуязычен, и по-вепски говорят только дома, является проникновение русских заимствований вепсский язык.

Изучение соматического словарного состава показывает, что данная словарная группа относится к самому раннему словарному запасу и сохранилось почти неизменной до наших дней.

SISUKORD

Eessõna	2
Somaatilise sõnavara esinemus ja päritolu	5
Kokkuvõte	55
Indeks	58
Kasutatud kirjandus	62
Lühendid	65
Peedme	68